

Kozma Tamás

TUDÁSGYÁR? AZ ISKOLA MINT TÁRSADALMI SZERVEZET

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 263 p.

Közéleti eszmecserékben és a nevelést érintő általános szakmai vitákban egyaránt gyakori téma az iskola szerepe. A tanulás fogalma ma már túlnőtt az iskola keretein: általánossá vált a munka melletti tanulás, a gazdaság nélkülözhetetlen eszköze stb. Az iskola, általában a tudást, ismeretet nyújtó szervezetek hatóköre megnőtt, ez a tendencia és a változó helyzet ad különös időszerűséget Kozma Tamás színvonalas, alapos, csaknem két évtizedes kutatásaira épülő művének.

Szerzőnk nemcsak az iskola szervezetére, működésére vonatkozó hazai és külföldi anyagot nyújtja át az olvasónak kellő kritikával, hanem arra törekszik, hogy mélyreható vizsgálatok ismertetésével mutassa be, miként változott a magyar iskolapolitika, szerkezet; milyen az iskolarendszer mai és jövőbeni áteresztőképessége, mi a feladata. A műben jól látható, hogy az iskola hogyan képes követni a társadalmi funkcióváltozásokat, és milyen komplexen értelmezendő feladatrendszer áll az iskolák előtt. Adatok, táblázatok, elemzések és az értelmezés gazdagsága teszi lehetővé, hogy a mű túllépjen az általánosításokon, tendenciák leíró megállapításán, és lényegében tárja fel az iskola mint társadalmi szervezet tényleges szerepét, helyzetét.

Kozma Tamás – és kutatásai – már korábban is arra kerestek választ, hogy az iskola valóságos elemei mellett, melyek lehetségesek és szükségesek a továbbfejlődéshez.

A kérdések megközelítésénél a szerző kezdettől fogva a folyamatként értelmezett iskola-funkcióváltás valóságából indult ki – a társadalmi, gazdasági és szociológiai tudományok közbeiktatásával. Elemzései most sem korlátozódnak csak az iskolára vagy szűkebb környezetére, hanem átfogják az iskolához fűződő érdekek, az igazgatásrendszer és a modernizálással kapcsolatos teendők széles körét.

A mű nemcsak az iskolai szervezet önállósulásából adódó következményekre mutat rá, hanem azokra a mindinkább érezhető változásokra is, amelyek rész-

ben a területi és iskolázottsági fejlődés (156–157. p.), részben pedig a gazdaság szükségszerű igényeként, a különböző ágazatok által igényelt iskolákra vonatkoznak, azokat érintik (188–189., 225–226. p.). Az iskola területi elhelyezkedése, a létrehozásukra kialakult mechanizmus bemutatása és értékelése szemléletesen mutatja az ellentmondásos helyzetek sorát: a szakmai-nevelési igények egy része egyre kevésbé valósulhat meg csak az iskola mai formáiban. Itt kitűnik: a szakmai indokok legkevésbé sem erősítenek bizonyos intézkedéseket (gondoljunk az iskolakörzetesítésre vagy a szakmunkásképző intézetek lassan felszabaduló szakmaprofil-kötöttségére) és növelik a változtatásra irányuló szakmai ágazati erőfeszítéseket, éppúgy, mint a területi szükségletek kielégítésének igényeit (erre nyújt lehetőséget például az Oktatási Törvény, az önálló vállalati szakmunkásképző iskolák létesítésével).

A könyvben — felhasználva az iskolakutatás sokoldalú anyagait — az iskola komplex értelmezése egyben innovációként is felfogható alapot alkot, amely fokozott követelményeivel, magasabb színvonalon készíti fel a folyamatban résztvevőket későbbi életútjukra. Ennek a folyamatnak részei az oktatás-tervezés, a szabályozás különböző szintjei és érdekkörei, valamint a szervezet társadalmi igényeket is kifejező rugalmassága és mindebben az ezekhez tartozó érdekeltiségi rendszer. Kozma Tamás alternatíváinak és javasolatainak a fentiekben végig kell futniuk — más kérdés, hogyan valósulnak meg ezek. Fejlődéseméletileg tehát a felsorolt, egymásnak adekvát szintek megteremtése optimumfeltétel, a szükséges fejlődés elmaradása a Kozma Tamás által felvázolt modell kizáró tényezője.

Szerzőnk következtetései — a tényezők ismeretében — több helyt mértéktartóan pozitívak, másutt hangsúlyozottan a negatív jelenségekre figyelmeztet (248–249. p.). Hasznos és időszerű, hogy az oktatásban az eddiginél jobban érvényesítendő feladatokra figyelmeztet, például az iskolából kikerülők életútjának alakulására, a szakmai képzés hasznosíthatóságának különböző lehetőségeire. Nemcsak az ifjúsági forrás felkészítésére, hanem a munka melletti tanulmányok szerepére is utal, ezzel a munkaerőpolitika tervezéséhez nyújt fogózkodót, az iskolák ilyen irányú tevékenységét is segítve. Érdekes vállalati oldalról is a területi ellátás (iskola) és a tanulólétszám-alakulás vagy az intézményi súlypontok rendeződése, ami a szakmai utánpótlás mobilitását, a célraorientált beiskolázás sajátos kialakítását kívánja — az eddigiektől eltérő módokon. Bár helyesen mutat rá az elhelyezkedési nehézségekre azokon a helyeken, ahol nincs megfelelő munkahelyválaszték, nem hallgathatjuk el,

hogy a nagy iparvidékeken kialakuló agglomerációk az egyes szakmacsoportokban végletes szükségleteket indukálnak, tartós hiánnyal (a nagyobb választék ellenére). Ezért említettük a pályaválasztás új szemléletű, közvetett szabályozhatóságának szükségességét. Ugyanitt érdemes lett volna a területi gazdaságfejlesztés technikai struktúraváltásából adódó szakmai ismeretstruktúra és gyakorlat változásainak pontosabb előrejelzésére utalni, ami végeredményben visszahat – vagy egymásrahat – az iskolaszervezettel és intézményrendszerrel is. Mindez egy más kötetben talán megjelenhet.

Az iskolázott népesség – mint munkaerő – közgazdasági kategória, és a Közgazdasági és Jogi Kiadó jó szolgálatot tett azzal, hogy gondozta a művet. Lektorai, Szentpéteri István és Vajó Péter véleménye minden bizonnyal segítette a gazdag anyag elkészülését. Szakszerűség, jó fejezetbeosztások és gördülékeny stílus jellemzi a művet. Számos újszerűsége mellett továbbgondolkodásra ösztönöz, olyan gyakorlatot indukál, amelynek haszna a könyvben körvonalazott és mindinkább szükségszerű változásokat segíti a megvalósításban.

Krisztián Béla

Szebenyi Péterné

ERKÖLCS ÉS VILÁGNÉZET A SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSBN

Korszerű Nevelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985. 228 p.

A több szempontból hasznos tanulságokat szolgáltatató, olvasmányos könyv központi témája a személyiségközpontú erkölcsi-világnézetű nevelés. Ez a problémafelvetés már önmagában két lényeges hipotetikus gondolatot, nevelési stratégiát tartalmaz:

1. A pedagógia, illetve nevelés legfőbb célja a személyiségfejlesztés. A személyiség komplex egységként értelmezhető és közelíthető, következőképpen mindenfajta fejlesztési stratégia is csak komplex egységként vázolható fel.

2. Az első gondolat tartalmát követve: az erkölcsi-világnézetű fejlesztés egymástól elválaszthatatlan folyamat. Az erkölcs és világnézet tartománya foglalja magába a személyiségtől társadalmilag elvárt normák szubjektív teljesítését, így az erkölcsi-világnézetű fejlesztés a személyiségfejlesztés egyfajta "esszenciális" programjaként fogható fel.